

Státní oblastní archiv v Plzni

Úřadovna pro zkoumání cen Plzeň

1917–1919

Inventář

EL NAD č.: 10170

AP č.: 725

PhDr. Karel Řeháček

Plzeň 2017

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	4
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	6
III. Archivní charakteristika archivního fondu	6
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	7
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	7
Seznam použitých pramenů a literatury	8

Přílohy:

Příloha č. 1: Seznam použitých zkratk	9
---------------------------------------	---

Inventární seznam	10
--------------------------	-----------

Úvod

I. Vývoj původce archiválií

Původcem touto pomůckou zpřístupněných archiválií je Úřadovna pro zkoumání cen v Plzni. Ta existovala v letech 1917–1919 a jejím hlavním úkolem bylo posuzovat a kontrolovat cenovou přiměřenost prodávaného zboží denní potřeby ve vztahu k jeho nákladům a tím aktivně bránit nepřiměřenému zvyšování cen a omezovat lichvu.

Vznik cenových zkušeben (Preisprüfungsstelle) umožnilo císařské nařízení č. 131 říšského zákoníku z 24. března 1917. Zkušebny řídila příslušná místodržitelství, která zřizovala alespoň jednu při každém soudu I. instance (krajském soudu). Ústředním řídicím orgánem se v rámci celé monarchie stala Ústřední komise pro zkoumání cen (Zentral-Preisprüfungskommission) ve Vídni. Zpočátku se jako český ekvivalent německého označení Preisprüfungsstelle užíval název cenová zkušebna, podle nařízení Místodržitelství pro Království české z 20. listopadu 1917 se novým úředním označením stala úřadovna pro zkoumání cen.

Na základě nařízení Místodržitelství pro Království české z 25. dubna 1917 byli podle § 26 výše uvedeného císařského nařízení jmenováni předsedové, náměstkové a členové cenových zkušeben a jednotlivé zkušebny tak mohly zahájit činnost. Členy zkušeben tvořili zástupci výrobců a obchodníků (producentů) a zástupci občanů (konzumentů). Podle stanov byly zkušebny poradním orgánem politické správy. Stanovovaly směrné ceny zboží, rozhodovaly o přiměřenosti zisku producentů a své nálezy (dobrozdání) poskytovaly politickým, policejním a soudním orgánům, které na základě jejich doporučení úředně zakročovaly.

Podle citovaného císařského nařízení č. 131/1917 ř. z. se předpokládalo, že předsedové, náměstkové a členové cenových zkušeben budou své povinnosti vykonávat jako čestné funkce, tj. bez nároku na plat. Jednalo se většinou o státní úředníky nebo samostatně podnikající osoby, které mohly práci vykonávat vedle svého hlavního zaměstnání (u samostatně podnikajících osob se předpokládala úhrada ušlého zisku). K zabezpečení práce měli být cenovým zkušebnám přiděleni státní úředníci a vhodné prostory, ale právě nedostatek úředníků a vhodných prostor představoval značnou překážku jejich činnosti.

V rámci Místodržitelství pro Království české v Praze vzniklo celkově 17 cenových zkušeben (v závorce uveden předseda zkušebny): Česká Lípa (Karel Zimmermann), Most (František Rudy), České Budějovice (František Josef Křikawa), Chrudim (Jindřich Svaněk), Cheb (Adolf Kraus), Jičín (Bohumil Pecka), Mladá Boleslav (Antonín Plítek), Hradec Králové (Heřman Steinfeld), Kutná Hora (Jan Weger), Litoměřice (Alfred Feldmann), Plzeň (František Růžička), Písek (Richard Machalický), Praha - všeobecná (Otto Knot), Praha -

textil, prádlo, papír (Jaroslav Mattuš), Praha - železo, kovy, dřevo (Josef Bohuslav), Liberec (Gustav Rossa) a Tábor (Josef Kos). Předsedové cenových zkušeben byli většinou státní úředníci (soudní radové, berní radové, finanční ředitelé atd.).

Jednotlivé cenové zkušebny zpočátku spolupracovaly pouze ojediněle a vydávaly dobrozdání jen pro obvody jejich působnosti, brzy se však ukázala nutnost kooperace mezi zkušebnami a potřeba jednotných směrných cen pro celou zemi. Spolupráce zkušeben při stanovování směrných cen významně urychlila jejich tvorbu (zkušebny se mohly specializovat, znalecké posudky platily pro celou zemi) a jednotné ceny zabránily nezdravé konkurenci mezi regiony. Z důvodu zabezpečení kvalitnější spolupráce a jednotného postupu cenových zkušeben se z rozhodnutí místodržitelství konaly schůze jejich předsedů.

Cenové zkušebny existovaly ve své podobě až do počátku roku 1919. Po převratu se jejich řídicím orgánem stala Zemská správa politická Národního výboru československého v Praze. Výnosem Ministerstva pro zásobování lidu Československé republiky č. 1277/1919 z 28. ledna 1919 byli její členové zproštěni funkcí a bylo rozhodnuto o likvidaci zkušeben. K jejich zrušení došlo na základě nařízení vlády Československé republiky č. 173/1919 Sb. z. a n. z 2. dubna 1919 a likvidace postupně probíhala až do května téhož roku.

Rovněž při Krajském soudu v Plzni byla zřízena cenová zkušebna, která zahájila svoji činnost 1. června 1917. Její působnost se vztahovala na soudní okresy Horšovský Týn, Blovice, Dobřany, Hostouň, Klatovy, Kralovice, Manětín, Stříbro, Nepomuk, Nýrsko, Nová Kdyně, Plánice, Plzeň, Přeštice, Rokycany, Ronšperk (Poběžovice), Domažlice a Touškov. Cenová zkušebna sestávala z předsedy, jeho náměstka a 12 členů (tři byli dosazeni Obchodní a živnostenskou komorou v Plzni, tři zastupovali hlavní zemědělské korporace a šest členů tvořili zástupci konzumentů).

Předsedou plzeňské cenové zkušebny byl jmenován soudce Krajského soudu v Plzni JUDr. František Růžička, jeho náměstkem soudce Krajského soudu v Plzni JUDr. Zeno Rajský. V cenové zkušebně působili jako její členové plzeňský obchodník Václav Dvořák, ředitel Obchodního družstva v Plzni Josef Pravda, obchodník Čeněk Tkadlec z Plzně, rolník Václav Jílek z Božkova, rolník Václav Kropáček ze Soběkur u Merklína, ředitel Hospodářského družstva v Plzni Jan Kleiner, starosta Okresní nemocenské pokladny v Plzni Vladimír Halík, horník Matěj Janouš, městský policejní oficiál Emanuel Mattas z Plzně, plzeňský továrník Julius Hanák, plzeňský profesor a říšský poslanec František Lukavský a berní oficiál Václav Štěpánek z Plzně. V cenové zkušebně pracovala jedna stálá kancelářská pracovnice Miroslava Jaňourová a sluha Josef Schneider.

Kromě ní disponovala zkušebna externími spolupracovníky, kteří byli pro její potřeby

přidělení ostatními státními úřady (krajský soud, finanční stráž, okresní hejtmanství). Cenová zkušebna v Plzni sídlila zpočátku v budově okresního hejtmanství. Pro nedostatek prostor však usilovala o přestěhování do vlastních místností a její předseda F. Růžička žádal město Plzeň o pronájem vhodných prostor v tzv. Kuttanově domě č. p. 105 na plzeňském Říšském předměstí ve Valdštyňské ulici č. 3. Město žádosti vyhovělo a v červenci 1917 získala zkušebna do pronájmu čtyři místnosti v prvním patře.

Cenová zkušebna vydávala nejen posudky a dobrozdání o přiměřenosti cen ve svém obvodu. Jejím důležitým úkolem bylo také provádění inspekčních revizí na tržištích a v obchodech, kdy sledovala dodržování nejvyšších cen, správné cenové označení zboží, odhalovala řetězový obchod a ve spolupráci s policejními orgány kontrolovala stavy zásob obchodníků s cílem zkonfiskovat zatajované zboží. Stejně jako ostatní cenové zkušebny byla i ta plzeňská na základě výnosu Ministerstva pro zásobování lidu z 28. ledna 1919 zrušena a 25. února 1919 byla městem vypovězena z nájmu.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Pro cenové zkušebny nebyl vydán žádný spisový řád. Po jejich zrušení byly inventář a spisová agenda uloženy u krajských soudů, v jejichž působnosti vyvíjely činnost. Dne 12. dubna 1919 proto spisy a hmotný inventář Úřadovny pro zkoumání cen v Plzni převzal Krajský soud v Plzni. Zde byly písemnosti vzniklé z její činnosti uloženy ve spisovně, odkud se v roce 1964 (př. č. 45/64), bez indicií o jejich ztrátách či poškozeních, dostaly do Státního archivu v Plzni. V roce 1968 byly archivářkou Jiřinou Ciprovou vyčleněny z archivního fondu Krajský soud Plzeň I a následně došlo k založení samostatného archivního fondu s názvem Zkušebna cen v Plzni.

Nově vytvořený archivní fond obsahoval sedm evidenčních knih a sedm kartonů spisů z let 1917–1919, byl uložen v budově Státního oblastního archivu v Plzni v Sedláčkově ulici 44 a jeho fyzický rozsah činil 0,96 bm. Při generální inventuře v letech 2012–2013 došlo ke zpřesnění vymezení části evidenčních jednotek a původně sedm evidenčních knih bylo přehodnoceno na jednu úřední knihu (kniha zápisů ze schůzí) a šest podacích protokolů. Zároveň došlo i ke změně názvu archivního fondu tak, že odpovídá poslednímu oficiálnímu označení jeho původce.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Počátkem roku 2017 byla provedena inventarizace archivního fondu. Během ní byl zachován původní registraturní pořádek původce, který byl na písemnostech velmi dobře

patrný, jelikož spisy byly rozděleny podle agendy, která v nich byla řešena, do věcných skupin reprezentovaných znaky (Pres, A, B, C, D a E) s posloupnou řadou jednacích čísel.

Během inventarizace nedošlo k žádné vnitřní skartaci, pouze po přemanipulování spisů se snížil počet kartonů o jeden. Inventarizovaný archivní fond tedy obsahuje jednu úřední knihu z let 1917–1919, šest podacích protokolů z let 1917–1919 a šest kartonů spisů z let 1917–1919. Orientace ve spisech je velmi dobrá díky podacím protokolům a věcným znakům: *Pres* pro prezidiální spisy, *A* pro dobrozdání vydaná na žádost soudů a státních zastupitelství, *B* pro dobrozdání vydaná na žádost správních úřadů, *C* pro směrné ceny stanovené Úřadovnou pro zkoumání cen v Plzni, *D* pro směrné ceny stanovené Ústřední cenovou komisí ve Vídni a *E* pro oznámení za předražování.

Jazyky archiválií jsou němčina a čeština, jeho fyzický rozsah činí 0,84 bm a archiválie se nacházejí v relativně dobrém stavu, mechanické poškození vykazují pouze ppr 1–3, restaurátorský zásah však není zapotřebí a tyto archiválie lze s opatrností předkládat badatelům. Agenda Úřadovny pro zkoumání cen v Plzni je zachována v úplnosti a neexistují indicie svědčící pro ztráty či zničení některé její části.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Archivní fond obsahuje kromě písemností o správním, personálním a věcném vývoji Úřadovny pro zkoumání cen v Plzni (kniha zápisů ze schůzí, ukn 1; prezidiální spisy, kar 1–2) zejména agendu, pro niž byla zřízena, tedy řešení otázek týkající se tvorby cen.

Zajímavá jsou především dobrozdání vydávaná na žádost justičních či správních úřadů, dále směrné ceny platné v rámci monarchie i regionů a rovněž i oznamování případů předražování. Archiválie jsou cenným pramenem k výzkumu sociálních dějin konce Velké války a prvního období po vzniku Československa v Plzni a regionu západních Čech.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Archivní fond uspořádal a archivní pomůcku vyhotovil v roce 2017 ve Státním oblastním archivu v Plzni PhDr. Karel Řeháček.

Seznam použitých pramenů a literatury

a) odborná zpracování

ŘEHÁČEK, Karel. Zásobovací poměry v Plzni na přelomu let 1918/1919. *Západočeský historický sborník*, 7, Plzeň : Státní oblastní archiv v Plzni, 2001, s. 297–329.

b) právní normy

Císařské nařízení č. 131/1917 ř. z. z 24. března 1917, o zásobování obyvatelstva předměty nezbytné potřeby

Nařízení vlády Československé republiky č. 173/1919 Sb. z. a n. z 2. dubna 1919, jímž se zrušují zkušební cen

Seznam použitých zkratek

AP	archivní pomůcka
bm	běžný metr
č.	část, číslo
čj.	číslo jednací
č. p.	číslo popisné
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
evid. jedn.	evidenční jednotka
inv. č.	inventární číslo
kar	karton
ppr	podací protokol
př. č.	přírůstkové číslo
ř. z.	říšský zákoník
Sb. z. a n.	sbírka zákonů a nařízení
sign.	signatura
SOA	státní oblastní archiv
SOAP	Státní oblastní archiv v Plzni
ukn	úřední kniha
zn.	znak

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Číselné rozmezí	Časový rozsah	Evid. jedn.
---------	-------	-----------------	---------------	-------------

I. Knihy

1	Knihy zápisů z porad (9. 6. 1917 – 5. 2. 1919)		1917–1919	ukn 1
---	---	--	-----------	-------

II. Spisový materiál

II. 1. Registraturní pomůcky

2	Podací protokol prezidiálních spisů (29. 5. 1917 – 11. 6. 1919)		1917–1919	ppr 1
3	Podací protokol dobrozdání vydaných na žádost soudů a státních zastupitelství (6. 6. 1917 – 11. 4. 1919)		1917–1919	ppr 2
4	Podací protokol dobrozdání vydaných na žádost správních úřadů (5. 6. 1917 – 1. 4. 1919)		1917–1919	ppr 3
5	Podací protokol směrných cen stanovených Úřadovnou pro zkoumání cen v Plzni (23. 6. 1917 – 28. 9. 1918)		1917–1918	ppr 4
6	Podací protokol směrných cen stanovených Ústřední cenovou komisí ve Vídni (19. 6. 1917 – 5. 11. 1918)		1917–1918	ppr 5
7	Podací protokol oznámení za předražování (23. 8. 1918 – 21. 3. 1919)		1918–1919	ppr 6

Inv. č.	Obsah	Číselné rozmezí	Časový rozsah	Evid. jedn.
---------	-------	-----------------	---------------	-------------

II. 2. Spisy

8	Prezidiální spisy		1917	kar 1
8	Prezidiální spisy	1–100	1918	kar 1
8	Prezidiální spisy	101–410	1918	kar 2
8	Prezidiální spisy		1919	kar 2
9	Dobrozdání vydaná na žádost soudů a státních zastupitelství, zn. A	1–100	1917	kar 2
9	Dobrozdání vydaná na žádost soudů a státních zastupitelství, zn. A	101–163	1917	kar 3
9	Dobrozdání vydaná na žádost soudů a státních zastupitelství, zn. A	1–199	1918	kar 3
9	Dobrozdání vydaná na žádost soudů a státních zastupitelství, zn. A	200–367	1918	kar 4
9	Dobrozdání vydaná na žádost soudů a státních zastupitelství, zn. A		1919	kar 4
10	Dobrozdání vydaná na žádost správních úřadů, zn. B		1917–1919	kar 4
11	Směrné ceny stanovené Úřadovnou pro zkoumání cen v Plzni, zn. C		1917–1918	kar 5

Inv. č.	Obsah	Číselné rozmezí	Časový rozsah	Evid. jedn.
12	Směrné ceny stanovené Ústřední cenovou komisí ve Vídni, zn. D		1917–1918	kar 6
13	Oznámení kontrolorů o předražování, zn. E		1918–1919	kar 6
14	Nejvyšší ceny potravin stanovené Tržním úřadem královského města Plzně		1917–1918	kar 6

Název archivní pomůcky:	Úřadovna pro zkoumání cen Plzeň
Značka fondu:	ÚZC Plzeň
Časové rozmezí:	1917–1919
Počet evidenčních jednotek:	13 (1 úřední kniha, 6 podacích protokolů, 6 kartonů spisů)
Počet inventárních jednotek:	14
Rozsah části fondu v bm:	0,84
Stav ke dni:	9. 8. 2017
Zpracovatel části archivního fondu:	PhDr. Karel Řeháček
Zpracovatel archivní pomůcky:	PhDr. Karel Řeháček
Počet stran:	13
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Petr Hubka, ředitel SOA v Plzni dne 9. 8. 2017 – čj. SOAP/006-1480/2017